

dr hab. Krzysztof Wąż, prof. UZ
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Zielonogórski

Ocena rozprawy doktorskiej
Pani mgr Aleksandry Platy
„Mechanizmy kształtowania seksualności i intymności
przez osoby w wieku późnej adolescencji.
Perspektywa psycho-pedagogiczna”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Roberta Opory, prof. UG

Ocena trafności wyboru i oryginalności problematyki badawczej podjętej w rozprawie

Rozwój psychoseksualny człowieka dokonuje się przez całe życie, przy czym w trakcie adolescencji jest najbardziej dynamiczny. Jak pisze Autorka recenzowanej dysertacji: „to proces podległy zmianom, których doświadcza jednostka w toku nabywania wiedzy o seksualności, jej poznawania, eksplorowania, opisywania, prób wyjaśniania oraz w przebiegu nabywania umiejętności, rozwoju swych kompetencji w tym obszarze”. Konfrontacja rodzących się potrzeb seksualnych z normami i wzorami obyczajowymi, z wymaganiami kulturowymi jest sytuacją trudną dla młodych ludzi, wymaga mądrego wsparcia ze strony osób dorosłych, a stopień radzenia sobie z tą sytuacją warunkuje ich samopoczucie.

Współcześnie następuje zasadnicza zmiana w ładzie aksjonormatywnym odnoszącym się do seksualności człowieka. Można mówić o współlistnieniu różnych etyk przyjmujących jako wartość autonomię jednostki ludzkiej, autonomię moralną i etykę indywidualną. Ludzie coraz bardziej cenią sobie podmiotowość, możliwość decydowania o sobie, szczególnie w odniesieniu do kwestii związanych z seksualnością i pozostawania w związku. Następuje proces indywidualizacji, uwalniania się jednostek od więzów narzuconych przez tradycję i grupę, odspołecznienie, prywatyzacja seksu i zarazem jego „odmoralnienie”, wzrasta akceptacja dla sfery zachowań seksualnych, charakteryzujących się relatywizmem moralnym. Ma miejsce demokratyzacja intymności - rosnące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz demokratyzacja pożądania - emancypacja relacji seksualnych wcześniej uważanych za

dewiacje. W nowoczesnym ładzie narzędziem normatywizacji staje się tożsamość, czyli jednostkowa koncepcja siebie i koncepcja świata oraz oparty na tych koncepcjach system norm i wartości. Zmienia się także rola poszczególnych agend socjalizacyjnych. Coraz większą rolę zyskują media elektroniczne, a zwłaszcza internet. Chociaż w Polsce naukowa refleksja i badania nad seksualnością dzieci i młodzieży oraz próby wdrożenia do praktyki szkolnej edukacji w tym obszarze mają ponad stuletnie tradycje, to nadal możemy mówić zarówno o skromnym dorobku teoretycznym w tym zakresie, jak i niedostatku badań empirycznych.

W tej sytuacji, podjęcie się przez Panią mgr Aleksandrę Platę opracowania dysertacji na temat „Mechanizmy kształtowania seksualności i intymności przez osoby w wieku późnej adolescencji. Perspektywa psycho-pedagogiczna” należy uznać za trafny wybór zagadnienia, które nie jest dostatecznie rozpoznane i ma ważne odniesienia do praktyki pedagogicznej. Trzeba przy tym zaznaczyć, że jest to obszar skomplikowany zarówno pod względem eksploracyjnym, jak też interpretacyjnym. Dodatkowo nakłada się na te trudności niejako naturalna niechęć badanych do opisu swoich doświadczeń, ujawniania motywów swojego postępowania, a także problemy natury etycznej przed którymi staje badacz podejmujący taką problematykę.

Struktura opracowania

Dysertacja opracowana przez Panią Aleksandrę Platę to obszerne opracowanie, liczące 335 stron. Pomieszczono w niej siedem schematów, bibliografię oraz streszczenie w języku polskim i języku angielskim. Układ rozprawy jest klarowny, typowy, charakterystyczny dla prac opartych na projekcie badań empirycznych. Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów zawierających teoretyczne wprowadzenie do podjętej problematyki, części poświęconej metodologii badań własnych, części prezentującej wyniki badań oraz podsumowania.

Stopień zaawansowania zawartej w rozprawie wiedzy teoretycznej

Teoretyczne podstawy badań zaprojektowanych i zrealizowanych przez Panią Aleksandrę Platę zostały zaprezentowane w pierwszej części dysertacji. Autorka w obszernym, liczącym ponad 100 stron, przeglądzie literatury odniosła się do wszystkich kategorii teoretyczno-metodologicznych, które można uznać za kluczowe z punktu widzenia problematyki prezentowanych w pracy badań własnych.

W rozdziale pierwszym, poświęconym analizie wybranych teorii rozwoju człowieka Autorka przedstawiła najważniejsze informacje na temat koncepcji: zadań rozwojowych R. Havinghursta, cyklu życia E. Eriksona oraz transformację struktury życia D. Levinsona. Autorka uzasadniła wybór tych teorii ich ugruntowaniem w teoriach biograficznych. Biorąc pod uwagę, że jej badania własne zostały zrealizowane jako badania biograficzne ta decyzja wydaje się racjonalna.

W rozbudowanym rozdziale drugim Pani Aleksandra Plata zawarła podstawowe informacje na temat seksualności, ukazując złożoność jej pojmowania. Prezentuje w nim takie zagadnienia, jak: historia myśli o seksualności, proces przemian w sposobach jej pojmowania, opisywania, wyjaśniania i doświadczania. Omawia specyfikę seksuologii jako dyscypliny naukowej, koncepcje rozwoju seksualnego Zygmunta Freuda oraz Otto Kernberga, a także teorię psychoanalityczną i feministyczną. Szczególną wagę Autorka przywiązuje do teorii konstrukcjonizmu społecznego, podkreślając jej znaczenie w podejmowanych przez nią badaniach. Odwołuje się do prac czołowych przedstawicieli tej teorii, takich jak: J. Weeks, M. Foucault czy J. Butler. W tej części pracy Autorka przedstawia także różne propozycje dotyczące wyłaniania modeli seksualności. W tym zakresie, omawia i przedstawia graficznie modele: Schmidta, ekologiczny, Ebersta, Seligmana, Bancrofta oraz eklektyczny interakcyjny model rozwoju seksualnego, a także koncepcję hierarchicznego modelowania seksualności. Następnie Autorka dokonuje przeglądu wybranych badań na temat seksualności i intymności młodych osób. Niestety, w dużej mierze sprowadza ten przegląd do badań pokazujących rolę nowych mediów, a zwłaszcza internetu. W dysertacji występuje wyraźny brak omówienia wyników badań dotyczących specyfiki aktywności seksualnej podejmowanej przez adolescentów, także badań jakościowych (np. Zawadzka A., *Ten pierwszy raz. Konstruowanie heteroseksualności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego Warszawa 2015).

W ramach rozdziału drugiego Pani Aleksandra Plata prezentuje także, jak to określa, „wstępne czynności podjęte w celu rozpoznania obszaru badawczego”. Polegały one na analizie tematów wpisujących się w tematykę pracy poruszanych na pięciu najbardziej popularnych forach internetowych dedykowanych młodzieży oraz realizacji wywiadu z dwójką adolescentów „chcących podzielić się swoimi przekonaniem i opiniami na temat istotnych wówczas wydarzeń oscylujących wokół kwestii edukacji seksualnej w Polsce”. Według mnie, ten fragment dysertacji powinien znaleźć się w części metodologicznej, bowiem opisane przez Autorkę analizy tematów forów internetowych były – co prawda – traktowane przez nią „nie jako technika badawcza ale jako punkt odniesienia do poznania istotnych obszarów rozwoju z punktu widzenia jednostki”, natomiast rozmowy z nastolatkami jako „etap badań o charakterze

pilotażowym”, to – tak czy inaczej – trudno nie uznać, że jest to opis ważnych etapów przyjętej procedury badawczej.

Rozdział trzeci recenzowanej dysertacji dotyczy zagadnień intymności. Pani Aleksandra Plata omawiając współczesne zmiany w społecznym postrzeganiu i przeżywaniu tego co intymne odwołuje się do licznych publikacji poświęconych temu zagadnieniu, m.in.: M. Bieńko czy Z. Melosika. Autorka przywołuje również prace A. Giddensa i jego sposób traktowania intymności jako elementu szerszych przemian w relacjach pomiędzy ludźmi, publikacje M. Foucault i jego koncepcję relacji władzy-wiedzy w kształtowaniu się tego, co intymne oraz koncepcję Plummera „intymnego obywatelstwa” podkreślającą społeczny charakter prawa do zarządzania swoim ciałem, wizerunkiem, uczuciami i relacjami, tożsamością, a także pożądaniem, erotyzmem i płcią.

Pewne wątpliwości rodzi lektura ostatniego, czwartego rozdziału części teoretycznej dysertacji, który został poświęcony roli środowiska w procesie rozwoju seksualnego człowieka. Autorka wskazała w nim na rolę szkoły i potrzebę rzetelnej edukacji seksualnej, zgodnej z rekomendacjami WHO dotyczącymi zdrowia seksualnego, omówiła znaczenie rodziców w tym procesie i modele wychowania seksualnego przez nich stosowane oraz rolę grupy rówieśniczej jako czynnika socjalizacji seksualnej i „bazę informacji o własnej i cudzej seksualności”. Wiele miejsca poświęciła na omówienie roli środowiska medialnego, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni wirtualnej, co wydaje się być uzasadnione, jeśli weźmiemy pod uwagę zmiany zachodzące w omawianym obszarze. Autorka zwróciła uwagę na znaczenie nowych technologii w procesie kształtowania przekonań o seksualności i intymności u adolescentów wzrastających w stałym i nieograniczonym dostępie do internetu. Zwraca uwagę, że Pani Aleksandra Plata nie uwzględniła w tej części pracy roli Kościoła, tym bardziej, iż w toku analizy materiału badawczego pomieszczonej w rozdziale empirycznym w wielu miejscach odnosi się do wypowiedzi osób badanych w których pojawia się aspekt norm religijnych dotyczących aktywności seksualnej. Pewne wątpliwości budzi także kolejność omawianych zagadnień. Wydaje się, że przy omawianiu roli poszczególnych agend socjalizacji seksualnej bardziej uzasadnione byłoby wyjście od socjalizacji pierwotnej, a więc od rodziny i grupy rówieśniczej, a nie od roli szkoły i edukacji seksualnej w tym zakresie. Należy także dostrzec, że omawiane w tym rozdziale zagadnienia są bardzo ważne, także w kontekście dążenia Autorki do „osadzenia” prowadzonych przez nią badań i analiz w pedagogice (do czego nawiązuję poniżej). Tym bardziej dziwi stosunkowo skromna objętość tej części dysertacji, potraktowanie niektórych problemów w sposób powierzchowny, brak odwołania do ważnych opracowań (np. w części poświęconej edukacji seksualnej brak

choćby pozycji omawiających szeroko zakrojone badania edukacji seksualnej w Polsce, np. Bulkowski K. i in. (2015). *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych; Bieńko M., Izdebski Z., Wąż K. (2016), *Edukacja seksualna w polskiej szkole. Perspektywa uczniów i dyrektorów*, Difin, Warszawa.

Ocena poprawności założeń metodologicznych

Pani Aleksandra Plata w rozdziale piątym zaprezentowała metodologię badań własnych opartych na strategii jakościowej. Wybrane przez nią podejście badawcze mieści się w paradygmacie interpretatywnym, co bardzo dobrze uzasadnia. Przedstawiając cel badań, zgodnie z tytułem rozprawy wskazuje, że było to poznanie mechanizmów kształtowania się seksualności i intymności u osób będących na etapie późnej adolescencji. W związku z przyjętym paradygmatem Autorka precyzuje, że „koncentrowano się jednakże nie tyle na zachowaniach oraz obiektywnych sytuacjach, w których uczestniczyli badani, ile na znaczeniach, jakie zostały im przez nich nadane oraz na tym, jak je definiowano”. Warto także zaznaczyć, że taki sposób określenia przedmiotu badań jest także – w rozumieniu Autorki – dowodem na ich pedagogiczny charakter. „To, w jaki sposób kształtują się mechanizmy intymności i seksualności wynika z indywidualnych doświadczeń młodych ludzi. Uczenie się w toku osobistego rozwoju, w oparciu o swoją historię socjalizacji, wychowania, edukacji, nawiązywania relacji intra i interpsychicznych stanowi punkt wyjścia do tego, by badania narracyjne móc osadzić w pedagogice”.

Autorka w sposób nie do końca poprawny merytorycznie skonstruowała problem główny (poważne zastrzeżenia można wnosić także do poprawności językowej): „Jakie oraz w jaki sposób doświadczenia życiowe u późnych adolescentów kształtują ich seksualność i intymność?”. Wydaje się, że lepiej zamierzenia poznawcze Autorki oddawałoby pytanie: jakim doświadczeniom życiowym badani adolescenti przypisują znaczenie w procesie kształtowaniem się ich seksualności i intymności i jak to wyjaśniają? Generalnie, można odnieść wrażenie, że Autorce brakuje w tym rozdziale precyzji w opisie intencji badawczych, np. „Podsumowując, badania własne ukierunkowano na rozpoznanie doświadczeń seksualnych i intymnych u osób będących na etapie późnej adolescencji, a także próbę opisu, jak te doświadczenia płynące z indywidualnych życiorysów osób badanych kształtują mechanizmy ich powstawania w oparciu o biografię intymną” (s. 128-129). Jeśli dobrze zrozumiałem cel przyjęty w badaniach własnych Autorki, to zdanie powinno brzmieć: Podsumowując, badania własne ukierunkowano na rozpoznanie znaczenia jakie badani adolescenti przypisują do swoich

doświadczeń seksualnych i intymnych, a także próbę wyłonienia na podstawie analizy ich biografii mechanizmów kształtowania seksualności i intymności.

Jako trafne należy ocenić decyzje dotyczące wyboru metody i techniki badawczej. Technika gromadzenia danych w podjętych przez Autorkę badaniach biograficznych był wywiad narracyjny, przy czym przyjęła, że narracja to nadawanie znaczenia przeszłym doświadczeniom i porządkowanie ich w perspektywie retrospektywnej. Wywiady zostały nagrane za pośrednictwem aplikacji pozwalającej na rejestrację dźwięku, a ich transkrypcja została poddana analizie treści przy użyciu programu „Taguette” służącego do analizy danych jakościowych.

Zasadnicze wątpliwości budzi wynik doboru próby do badań. Autorka przy doborze próby zastosowała trzy kryteria: przyjęty przedział wiekowy osób badanych (kryterium zasadnicze), a także dostęp do mediów i aplikacji społecznościowych oraz gotowość do wzięcia udziału w wywiadzie. Jako główny sposób dotarcia do osób, które mogą wziąć udział w badaniach przyjęła upowszechnienie stworzonej przez siebie infografiki (szkoda, że jej nie zamieściła w pracy) poprzez umieszczenie jej na portalu Facebook, w tzw. grupach tematycznych odnoszących się do problematyki rozwojowej adolescentów, chociaż wspomina także o innych technikach, np. kuli śnieżnej. Wydaje się, że ta strategia także mogła wpłynąć na specyficzny skład próby badawczej.

W rezultacie Pani Aleksandra Plata przeprowadziła 24 biograficzne wywiady narracyjne z osobami w wieku 18 – 22 lat uznając, że nastąpiło nasycenie próby. Do analiz zakwalifikowała 22 wywiady (nie dowiadujemy się z jakiego powodu odrzucono dwa pozostałe). Wśród osób badanych znalazło się 13 kobiet i 9 mężczyzn (szkoda, że Autorka nie dążyła w tym zakresie do równej liczebności). Jak opisuje tę grupę Autorka, „badani byli: heteroseksualni, biseksualni, homoseksualni, aseksualni. Część z nich odnosiła się do swojej tożsamości płciowej przez pryzmat binarności (...) jak i niebinarności (...). Wśród grupy badanych byli zarówno maturzyści, jak i studenci, niektórzy zakończyli swoją edukację na etapie szkoły średniej. Część z badanych pozostawała w związku partnerskim z drugą osobą, niektórzy tworzyli związki poliamoryczne, część pozostawała singlami”. Można zarzucić Autorce, że charakterystyka uzyskanej próby badawczej jest taka skromna i nieprecyzyjna, zwłaszcza, że lektura poszczególnych biografii dostarcza wielu innych danych o osobach badanych. Podstawowa wątpliwość dotyczy jednak innej kwestii. Wręcz rzuca się w oczy to, że w uzyskanej próbie znalazły się osoby o tak zróżnicowanej tożsamości płciowej i tożsamości seksualnej. Oczywiście od próby celowej nie oczekuje się reprezentatywności, zwłaszcza w odniesieniu do cech osób badanych, które nie stanowiły kryterium w procedurze doboru, jednak tak duże

zróznicowanie próby w omawianym zakresie, zupełnie nieprawdopodobne, jeśli weźmiemy pod uwagę wyniki badań populacyjnych seksualności Polaków (choćby Zbigniewa Izdebskiego) budzi poważne wątpliwości. Jeśli weźmiemy ponadto pod uwagę jeden z rezultatów badań, tj. operowanie przez osoby biorące udział w badaniach terminami naukowymi do opisu swoich doświadczeń seksualnych, medykalizację ich języka, to wydaje się, że sposób doboru próby sprawił, iż w badaniach wzięła udział grupa szczególna – osoby z dużych miast, wykształcone, które bardzo interesują się swoją tożsamością seksualną, od dawna próbują ją dookreślić, dużo czytają, dyskutują na ten temat. To zapewne w niemały sposób zaważyło na uzyskanych rezultatach badań.

Autorka zadbała o realizację zasad związanych z etycznym wymiarem prowadzonych przez nią badań. Twierdzi, że wzięła pod uwagę zalecenia etyczne przyjęte przez Światowe Towarzystwo Zdrowia Seksualnego. Każdy z badanych został poinformowany o etycznym przebiegu badań, ich anonimowym charakterze oraz o prawie do nieudzielenia odpowiedzi na pytanie, które zostanie uznane za naruszające w jakikolwiek sposób granice osoby badanej.

Sposób prezentacji i analizy materiału badawczego

Bardzo obszerny, liczący ponad 150 stron, rozdział szósty dysertacji poświęcony jest prezentacji i analizie rezultatów badań własnych. Zwraca uwagę rozbudowany schemat analizy i jego konsekwentne stosowanie przez Autorkę.

Pani Aleksandra Plata proces analizy biografii osób badanych i konstruowanych w ich narracjach obszarów tematycznych rozpoczyna od przedstawienia ich życiowych doświadczeń w obszarze seksualności i intymności. W rezultacie uzyskujemy 22 sylwetki osób badanych, opis ich doświadczeń związanych z: tożsamością płciową, orientacją seksualną, pozostawaniem w związku, bądź funkcjonowaniem jako singiel, a także tego czym dla nich jest seksualność i intymność, w oparciu o jakie życiowe doświadczenia się u nich kształtowały oraz opis doświadczeń związanych z socjalizacją seksualną. W obrębie każdej z sylwetek osób badanych Autorka wskazała na te wątki, które podczas wywiadów były szczególnie podkreślane przez jej rozmówców, wracały w rozmowie z nimi oraz zaakcentowała te fragmenty ich wypowiedzi, które cechowały się pewną wyjątkowością. W rezultacie udało jej się wyodrębnić indywidualny sposób doświadczania seksualności i intymność przez rozmówcę oraz wskazać na te doświadczenia, którym nadaje najważniejsze znaczenie i to w jaki sposób je rekonstruuje.

Drugi etap prezentacji i analizy danych jakościowych miał inny charakter. Autorka w ramach pięciu obszarów tematycznych omawia doświadczenia badanych adolescentów i znaczenie jakie im nadawali. Obszary te dotyczyły: rozumienia pojęcia seksualności, rozumienia pojęcia

intymności, znaczenia socjalizacji pierwotnej i wtórnej, znaczenie wychowania i edukacji seksualnej oraz roli i znaczenia kultury oraz zmian technologicznych w procesie kształtowania się seksualności i intymności u badanych. W tym ostatnim, szczególnie rozbudowanym obszarze tematycznym Autorka omawia doświadczenia badanych związane, m.in. z seksualizacją wizerunku ciała w przestrzeni wirtualnej, popkulturowym filtrem atrakcyjności, naruszaniem granic, zdradą, przemocą seksualną, uzależnieniem od pornografii i masturbacji, a także transgresją potrzeb oraz transgresją społeczną. Poszczególne obszary tematyczne Autorka opisuje przytaczając wybrane cytaty z wypowiedzi osób badanych, czasami cytaty przytaczane już wcześniej, w ramach prezentacji sylwetek poszczególnych osób i ich doświadczeń. Można powiedzieć, że w tych przypadkach wypowiedzi badanych zostają poddane reinterpretacji, co dobrze świadczy o kompetencjach Autorki dotyczących analizy danych jakościowych.

Trzecią część analizy materiału badawczego, jaką podjęła Pani Aleksandra Plata znajdujemy w obszernym podsumowaniu dysertacji. Zawarto w nim ciekawą propozycję wyłonienia mechanizmów, w oparciu o które badani kształtowali swoją seksualność oraz intymność. Szczególnie interesujący wydaje się pomysł, który został zwizualizowany na schemacie 6. – obrazującym procesy i mechanizmy kształtowania się seksualności. Autorka wyłoniła i opisała cztery modele jako efekty tych procesów: model emancypacji, w którym jednostka może w swobodnej ekspresji wyrażać zinternalizowane nowe przekonania i schematy, model emancypacji utajonej w którym jednostka dokona pozytywnej oceny zdarzenia rozwojowego, czego konsekwencją będzie także poznanie i internalizacja nowych przekonań i schematów, ale nie będzie mogła w swobodny sposób ich wyrażać, model transgresyjno-konformistyczny, w którym jednostka podejmuje próbę poznania nowych przekonań ale bez ich przyjęcia, nie internalizuje ich oraz model adaptacyjny, w którym jednostka nie dąży do poznania i eksploracji nowych przekonań. Autorka przytacza opisy wybranych doświadczeń badanych jako przykłady zaczerpnięte z ich biografii seksualnych w celu ukazania konkretnych zdarzeń odnoszących się do modeli. Na podstawie prowadzonej analizy treści wywiadów Autorka wyodrębniła ponadto dwie perspektywy doświadczania intymności. Jedna z nich dotyczyła przeżywania intymności jako stanu dzielenia się wyjątkową przestrzenią z kimś, kogo uważa się za ważnego, bliskiego, wartego zaufania, natomiast druga ukazuje kształtowanie się intymności jako doświadczenia przeznaczonego jedynie dla siebie, bardzo osobistego, bez kontaktu z drugim człowiekiem. Doceniając próbę wyłonienia tych mechanizmów można jednak sformułować także pytanie - dlaczego Autorka nie podjęła próby przypisania do wskazanych mechanizmów wszystkich badanych przypadków (w przypadku modelu dotyczącego seksualności zrobiła to w odniesieniu do 11 osób, w przypadku modelu dotyczącego intymności w odniesieniu do 6 badanych)?

Podjęcie takiej próby uwiarygodniłoby te klasyfikacje, bądź wskazało na konieczność ich uzupełnienie o inne (nowe, pośrednie) kategorie.

Ogólnie, uważam, że część empiryczną dysertacji można uznać za wartościową, najciekawszą w całym opracowaniu. Jej lektura skłania jednak także do kilku krytycznych uwag. Po pierwsze, odnoszę wrażenie, że Autorka wykorzystuje w swoich analizach relatywnie skromny materiał badawczy. Dziwi, że w 22 obszernych wywiadach narracyjnych odnalazła (wspierając się programem do analizy danych jakościowych) tylko tyle wypowiedzi badanych adolescentów odnoszących się do kluczowych – z ich punktu widzenia – doświadczeń mających wpływ na kształtowanie się ich seksualności i intymności. Po drugie, odnoszę wrażenie, że w niektórych fragmentach analizy Autorka „nadinterpretuje” przytaczane dane jakościowe, nadając im znaczenie, które ma większy związek z jej gruntowną wiedzą psychologiczną, niż z intencją rozmówcy (tę uwagę można jednak potraktować jako subiektywną). Po trzecie, Autorka w wielu miejscach swojej pracy udowadnia, że dobrze rozumie specyfikę badań jakościowych i ich ograniczenia, m.in. brak możliwości formułowania wniosków odnoszących się do populacji. Tym bardziej dziwi, że w toku analizy wyników badań własnych formułuje takie tezy, jak: „Wypowiedzi badanych pozwalają zauważyć wzrost poziomu liberalności i permissywności w relacjach międzyludzkich u współczesnych adolescentów względem przedstawicieli wcześniejszych pokoleń, kiedy byli oni w tym samym wieku” (s. 221). Niestety, to nie jest jednostkowy przykład. Ponadto, w tego typu analizach bardzo cenne jest odwoływanie się do teorii, ale zupełnie zbędne omawianie sposobu prezentacji jakiegoś zagadnienia w literaturze przedmiotu (np. fragment dotyczący socjalizacji, s. 224-226). Burzy to tok analizy.

Podsumowanie dysertacji to część pracy, która zawiera także rozbudowane konkluzje i wnioski. Szczególne cenne są ustalenia Autorki dotyczące roli wstydu w narracjach badanych adolescentów dotyczących seksualności i intymności oraz mechanizmu emancypacji, który jest „próbą wyswobodzenia się z tego, co zawstydzające, obecne w przekazie socjalizacyjnym, ale również widoczne w kontekście wychowania czy edukacji”. Pani Aleksandra Plata od początku zakładała, że w badaniu „cyfrowych tubylców” ważne jest ukazanie potencjału płynącego z obecności internetu w ich życiu. Trzeba jednoznacznie stwierdzić, że jej się to udało. Badania relacjonowane w dysertacji jednoznacznie pokazują, że „internet stał się przestrzenią zapośredniczenia relacji, związków uczuciowych, realizacji potrzeb emocjonalnych, seksualnych, komunikacji, ale nie sprawił, że zniknęły one ze świata materialnego. Te dwa wymiary mogą ze sobą współistnieć – i współistnieją w przeżyciach oraz doświadczeniach badanych adolescentów”. Brakowało nam badań, które tak dobrze to ukazują.

Ocena poprawności strony formalnej dysertacji

Praca została starannie opracowana, ma przejrzysty układ i strukturę. Tekst został dobrze sformatowany, chociaż nie obyło się w tym zakresie od jednoznacznego błędu – na stronach 307 - 309 znalazło się dosłowne powtórzenie znaczącego fragmentu tekstu. Pani Aleksandra Plata operuje na ogół poprawnym, komunikatywnym językiem, chociaż tekst nie jest wolny od drobnych błędów, a zwłaszcza niezręczności językowych. Autorka niepotrzebnie stosuje jednocześnie kilka sposobów oznaczania / wyróżniania cytatów, zarówno z literatury, jak i wypowiedzi osób badanych – poprzez zastosowanie kursywy i cudzysłowu. W przypadku cytatów z wypowiedzi osób badanych stosuje dodatkowo także wyodrębnienie ich treści z zasadniczego tekstu opracowania i jego wyśrodkowanie. Zabiegi te powodują, zapewne wbrew intencjom Autorki, zmniejszenie komunikatywności tekstu pracy.

Uwagi podsumowujące

Uważam, iż tematykę dysertacji wybrano trafnie. Mechanizmy kształtowania seksualności i intymności przez osoby w wieku późnej adolescencji to problem ciekawy, ważny poznawczo. W Polsce nie prowadzono dotychczas gruntownych badań w tym zakresie. Wyniki badań prezentowane przez Autorkę można uznać za wartościowy materiał źródłowy, mogący być punktem wyjścia do dalszych analiz: psychologicznych, seksuologicznych i pedagogicznych. W swojej pracy Pani Aleksandra Plata prezentuje podjęty problem korzystając z trafnie dobranej, także obcojęzycznej literatury.

Dysertacja Pani Aleksandry Platy, przy wszystkich zgłaszanych w niniejszej recenzji uwagach, jest dobrym opracowaniem naukowym, które spełnia kryteria uwzględniane przy ocenie pracy doktorskiej. Autorka w sposób konsekwentny realizuje przyjęty projekt badawczy. Konsekwencja ta jest godna uznania, zwłaszcza, że Autorka musiała się zmierzyć zarówno z trudną, interdyscyplinarną problematyką, jak też zadbać o respektowanie zasad etycznych, szczególnie ważnych przy badaniu seksualności. Należy podkreślić, że Autorka dysertacji udowodniła, że potrafi projektować i realizować projekt badań jakościowych osadzony paradygmacie interpretatywnym, a dzięki swoim kompetencjom tak budować analizę, aby oddać „płynność, w opisywaniu tego, co płciowe, seksualne, wyznaczające kierunek pożądania czy wyrażające się poprzez ciało [... i co] prowadzi do dalszych poszukiwań tego, co w transgresji społecznej kierowane jest ,ku innemu' ” (s. 292-293). To naprawdę niemała sztuka.

Reasumując, praca jest dowodem na posiadanie przez Autorkę kompetencji niezbędnych do tworzenia i realizacji projektów badawczych. Zagadnienie przedstawione w dysertacji jest ważnym problemem naukowym. Uzyskano wartościowe rezultaty, które mogą być podstawą do konstruowania dalszych projektów badawczych. Można stwierdzić, że rozprawa doktorska Pani Aleksandry Platy stanowi samodzielne rozwiązanie problemu naukowego zawartego w jej tytule oraz świadczy o posiadaniu przez Autorkę ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu pedagogiki, psychologii i seksuologii rozwojowej.

Na podstawie dokonanej oceny rozprawy doktorskiej „Mechanizmy kształtowania seksualności i intymności przez osoby w wieku późnej adolescencji. Perspektywa psychopedagogiczna”, stwierdzam, że dysertacja spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz. U. 2003 nr 65 poz. 595) i przedstawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Platy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

